

20 Eylül 1877 tarihli
ÂYAN MECLİSİ İÇTÜZÜĞÜ

Asis. Dr. Servet ARMAĞAN

Ö n s ö z

Yasama Meclisleri İçtüzükleri yalnız parlâmento içi faaliyetlerde değil, o memleketin siyasî hayatının gelişme şekil ve istikametinde de büyük rol oynarlar. Hattâ Anayasalarda meclislerin çalışmalarına ait sevk edilmiş genel hükümler, ancak içtüzükler yoluyla tatbik edilebilmektedirler. Tatbikatta içtüzüklerin hükümleri Anayasa hükümlerinden önce kullanılmaktadır.

Siyasî gelişme tarihimizde içtüzüklerin Anayasa hareketlerimiz ve parlâmentodaki tatbikat bakımından büyük tesiri olduğu da şüphesizdir. Bu netice, bilhassa siyasî gelişmemizin tarihçesi üzerinde çalışanlar tarafından daha iyi ortaya çıkarılabilir ve çıkartılmalıdır.

Takdim ettiğimiz bu içtüzük parlâmento hayatımızın ikinci içtüzüğüdür. İlk İçtüzüğümüz 13 Mayıs 1877 tarihli olup, Meb'usan Meclisine aittir.

Âyan Meclisinin İçtüzüğünü verirken, o zaman kullanılan dili muhafaza ettik. Bu dilin Türk harfleri ile verilisinde ise, ifade ve aksanları aynen temin edecek tarzda yazdık. Bu tarz hareket, metnin aslına sadık kalmak zarureti yanında, kanun dilimizin geçirdiği değişiklik ve seyri göstermesi bakımından da faydalıdır.

Düstur'dan aldığımız bu metnin aslında kenar başlıkları yoktur. Geçirdiği değişiklikten sonra kenar başlıklarına rastlanmaktadır. Bu değişiklikleri ihtiva eden bir çalışmayı ayrıca yapmak istiyoruz.

Hal'en yürürlükte olan parlâmento içtüzükleri ile benzerlikleri olan bu İçtüzüğü Türk hukukçularının istifadesine arz etmekle mukayeseli çalışmalarında faydalı olduğumuza inamıyoruz.

HEY'ET-İ AYAN NIZAMNAME İ DAHİLİSİDİR

(BİRİNCİ FASEL)

(Reis ve Reis Vekilinin Memuriyeti ve Kâtiblerin İntihabı)

Birinci Madde : Hey'eti Âyanın bir Reis ve bir Reis Vekili ile iki kâtibi vardır.

İkinci Madde : Reis ile Reis Vekili Hey'et-i Âyan âzası içinde olmak üzere doğrudan doğruya Taraf-ı Eşrâf-ı Hazret-i Padîşahîden nasbolunur. Reis ile Reis Vekili bir sene için mansup olup, her sene tamamında tebdil olunur. Müddeti hitam bu'muş olanların tekrar nasbı caizdir. Riyasetten ve Riyaset Vekâletinden çıkanlar âzalıktan sâkit olmaz.

Üçüncü Madde : Reis Vekilinin vazifesi, Reis Makam-ı Riyasette bulunmadığı halde icra-i vekâletten ibarettir.

Dördüncü Madde : Hey'et-i Âyanın her sene birinci içtimanda âti'üz-zikr beşinci maddede beyan olunan veçh ile içlerinden kâtiblerin intihabına kadar âzadan en hadis'üs-sin olanlardan iki zât muvakkaten kitâbet vazifesini ifa edecektir.

Beşinci Madde : Elli ikinci maddede muharrer vezaif ile mükellef o'dulkarı halde kâtibler Hey'et-i Âyan âzası içinden olmak üzere rey-i hafi ile bir sene için intihab olunur. Birinci def'ada ekseriyet-i mutlaka olmaz ise, tekrar rey-i hafiye müracaat olunup, yine ekseriyet-i mutlaka husule gelmez ise, ikinci def'ada yekdigere nisbetle en ziyade ekseriyet kazanan ikişer zat hakkında rey-i hafi usulü icra edilip en ziyade ekseriyet kazananlar intihap olunur. Üç def'anın kangısında o'ur ise olsun, kazandığı aded-i ârâ müsavi olur ise, kur'a ile ikisinden biri tâyin o'unur. Rey-i hafi sandığını alenen açıp rey varakalarında muharrer esâmiyi kayd ve zabt ile neticesini beyan

eylemek üzere âzadan birkaç zat kur'a ile tâyin edilir ve hitam-ı muâmelede neticesi taraf-ı riyasetden beyan olunur ve kat'iyen kâtip intihab olunanlar derhal ifayı vazifeye mübaderet eylerler.

Altıncı Madde : Her sene birinci içtimada kâtiblerin kat'iyen intihabı akibinde Hey'et-i Âyan, sekizinci maddede beyan olunan iki Encümenin intihabına mübaderet eyler.

(İKİNCİ FASIL)

(Encümenlerin Suret-i Teşkiiliyle Vazife-i Memuriyetleri)

Yedinci Madde : Hey'et-i Âyana havale olunan lâyiha veya evrakın tedkiki Hey'etin rey-i evveleminde bir Encümene havale olunur. Encümenler ale'es-seviye beşer âzadan mürekkep olup, ancak maslahatın derece-i ehemmiyetine göre Hey'etin kararıyla yedi yahut dokuz âzadan terkip olunabilir. Encümen âzasının intihabı beşinci maddede tâyin olunan usule tatbikan icra olunur.

Sekizinci Madde : Yedinci madde mucibince icabına göre intihab olunacak encümenlerin gayrı olarak iki ayda bir kere tebeddül etmek üzere beşer âzadan mürekkep iki encümen teşkil olunup, bunların biri, Hey'et-i Âyan âzasından birinin veyahut birkaçının ita eyledikleri lâyihaları, ve diğeri, Hey'et Âyana verilen arzuhalleri tedkike memur olur.

Dokuzuncu Madde : Alelumum bir encümenin âzası intihab olduğu akibinde, içlerinden birisi riyasete, ve hitam-ı müzakerâta dahi kalem alınacak mazbatanın tanzimine icrayı nezaret ve ledelhace Hey'et-i Âyana itayı izahâta diğeri birisi intihab olunur. Bunların intihabı beşinci maddede tayin olunan usule tevfikian icra edilir. Hey'et-i Âyan Reisinin istediği encümene bizzat riyaset etmeğe salâhiyeti vardır. Bir encümenin içtimasında mevcut âzanın aded ve esâmisi o içtimanın zabtında tasrih kılınır. Ve âzadan her biri Meclise geldiği vakit ismini defter-i mahsusuna kaydetmeğe mecburdur.

Onuncu Madde : Encümen mazbataları Hey'et-i Umumiyyede Reise ita olunur ve Hey'etçe murad edilirse, alenen kıraat ve nüsha-i

matbuası herhalde âzayı Hey'ete tevzi olunur. Ve müsta'cel tutulan mevaddan mâada-i hususatta bu tevzi' bidayet-i müzakereden lââkal bir gün evvel vukubulmak lâzım gelir.

On Bir'nci Madde : Hey'et-i Âyan âzasından biri iki encümene âza olduğu halde bir üçüncü encümene âza olamaz. Fakat o iki encümenden birinin hitamiyle mazbatası ita kılınmış olduğu takdirde caiz olur.

(ÜÇÜNCÜ FASIL)

(Kanun Lâyhalarıyla Tanzim veya Tâdil-i Kanun Teklifleri)

On İkinci Madde : Hey'et-i Meb'asundan Hey'et-i Âyana vürûd eden kanun lâyhaları Hey'etçe talep olunduğu halde, evvelemirde alenen kıraat edilir, ba'dehu Reis kanun lâyhalarını esbâb-ı mucibeyi hâvi takrir ile beraber tabettirip nüсах-ı matbuasını âzaya tevzi' ettirir. Bunların yedinci madde mucibince lâzım gelen encümene havale-i rısmisini Reis icra eder.

On Üçüncü Madde : Müceddeden bir kanun tanzimine veya kavanin-i mevcudeden birinin tâdiline dair, Hükümet-i Seniyyeye bir lâ-yiha takdimi Hey'et-i Âyan âzasından bir veya birkaç zat teklif etmek istedikleri halde, Reise esbâb-ı mucibeyi hâvi bir takrir ita etmek lâzım gelir. Bu takrir Hey'et-i Umumiyyede kıraat olunduktan sonra teklifin nazar-ı mütalâaya alınıp alınmaması hakkında reye mü-racaat olunur. Nazar-ı Mütalâaya alınmasına Hey'etçe karar verilir ise, sekizinci maddede beyan olunan encümene havale edilir. Havale olunan teklif hakkında Encümenin tanzim ettiği mazbata, Hey'et-i Umumiyyeye gelip kıraat olunduktan ve Hey'etçe müzakere cereyan eyledikten sonra reye müracaat olunur. Ekseriyet-i âra ile kabul olunur ise, iktizasının icrası için Makam-ı Sadarete bir mazbata takdim edilir.

On Dördüncü Madde : On üçüncü madde mucibince müceddeden tanzim veya tadil-i kanuna dair vaki olan teklif, Heyet-i Umumiyyede ekseriyet-i âra ile reddolunduğu takdirde, o senenin müddet-i içtima-ıyısında tekrar mevki-i müzakereye konulamaz.

(DÖRDÜNCÜ FASIL)

(Kanun Lâyhalarının Hey'et-i Umumiyyede Usul-ü Müzakerâtı)

On Beşinci Madde : Bir encümene havale olunan kanun lâyihasında esasen umur-u diniyeye ve Zât-ı Hazret-i Padışahın hukuk-u seniyesine ve hürriyete ve Kanun-u Esasi ahkâmına ve devletin temamiyyet-i mülkiyesine ve memleketin emniyet-i dahiliyesine ve vatanın esbâb-ı müdafaa ve muhafazasına ve âdâb-ı umumiyyeye hâlel verir bir şeyi olup olmadığı encümence badele-tetkik, öyle bir şeyi görmez ise, lâyihanın tamamıyla kabulünü ve aksi takdirinde ya külliyyen reddini veyahut lüzum-u tatil ve tashihini mübeyyin tanzim edeceği mazbata Reis-i Âyana îta ve nüsh-ı matbuası âzayı Hey'ete tevzi' olunduktan sonra yevm-i müzakere Heyetçe tâ'yin olunur.

On Altıncı Madde : Mevadd-ı müsta'ccelenin gayri hususatda her kanun lâyihası lâakal beş gün fasıla verilmek şartıyla ayrı ayrı iki defa kâmilen kıraat ve müzakere olunmadıkça kabul veya reddi hakkında ekseriyet-i âraya müracaat olunamaz.

On Yedinci Madde : Birinci müzakere evveleminde kanun lâyihasının hey'et-i mecmuası, yani mevki-i müzakereye konu'up konulması hakkında cereyan ederek, müzakere-i umumiyye hitam bulduktaki, Reis tarafından madde be madde müzakere olup o'unmaması Hey'eten sual olup, maddelerin müzakeresine geçilmesine karar verilir ise, lâyihanın Hey'etçe kabul olunmadığı Reis canibinden beyan olunur. Aksi takdirde lâyihanın mevadd-ı mündericesinden her biri sırasıyla müzakere olunduktan sonra ikinci müzakereye geçilip geçilmemesine karar verilir.

On Sekizinci Madde : İkinci müzakereye geçildikde, esna-i müzakerede her maddenin kabul ve adem-i kabulü hakkında âra-i Hey'ete müracaat olunarak ekseriyetle karar verilir. Ba'dehu lâyihanın katiyyen kabul veya reddi hakkında ârâ-i Hey'ete müracaat olunmazdan evvel Âza-i Hey'etden her biri anın kabul veya reddini müeyyid mülâhazat-ı umumiye beyan edebilir.

On dokuzuncu madde : Vâridat ve mesarifât bütçesine ve muhasebe-i katiyyeye ve tahsisât tertibine ve menafi-i mahalliyyeye aid ka-

vanin iki defa müzakere kaidesinden müstesna olup, katiyen kabulü zımında âra-i Hey'ete müracaat olunmak için bir def'a müzakere kâfidir. Bu maku'e-i kavanine ait lâyihaların ekseriyet-i âra ile kabul veya reddi mevad-ı müstaceleye dair altıncı fâsılda beyan olunan usule tevfikân icra olunur.

Yirminci Madde : Heyet-i Âyana gelen kanun lâyihalarını hal ve müdafaa etmek için Makam-ı Sadâretten bil istizan taallûk edecek İrade-i Seniye üzerine vükeladan ve müsteşarlardan ve Şûra-i Devlet âzasından olarak Heyet-i Meb'usandan kimler bulunmuş ise, anlardan münasib bir kaç zat tayin ve irsal buyurulur.

(BEŞİNCİ FASIL)

(Heyet-i Âyana Verilen Arzuhaller)

Yirmi birinci Madde : Heyet-i Âyana verilen arzuhaller sahibinin imzasını mümzi olmak ve şöhretiyle meskeni arzuhalin zîrinde gösterilmek ve birkaç imzaya havî ise, içlerinden birinin olsun şöhretiyle meskeni tasrih edilmek ve bir de sahibi veya eshab-ı müddei sıfatında bulunmak şarttır. Heyet-i Âyana verilecek arzuhal reise gönderilmek lâzım gelir. Heyet-i Âyan âzasından birinin vasıtasıyla reise îta ettirilmek caiz ise de, o halde vasıta olan zat îta edeceği arzuhal üzerine kendi vasıtasıyla verildiğini şerh vererek üzerini imza eylemek iktiza eder. Cemiyetle getirilen veya gönderilen arzuhal Reis tarafından kabul olunmaz ve Heyet-i Âyan âzasından hiç biri tarafından dahi Reise îta edilemez.

Yirmi ikinci Madde : Arzuhallerin vürûdu sırasıyla her birinin üzerine tarih ve numara vaz'olunup hülâsası defter-i mahsusana kaydolunur. Arzuhalin numarası ve sahibinin isim ve şöhret ve meskeni ve Hey'eti Âyan âzasından birinin vasıtasıyla îta olunmuş ise, o zatın ismi hülâsada gösterilir.

Yirmi üçüncü Madde : Deftere kaydolunan arzuhaller Reis tarafından Arzuhal Encümenine gönderilir. Diğer encümenin tetkikine havale olunan lâyihaya ait olan arzuhaller dahi Reis tarafından doğrudan doğruya o encümene irsal olunur. Bir encümene havale olunan

arzuhalî Heyet-i Âyan âzasından her kangısı murat eder ise, Encümenin reisine müracaat ile mütalâa edebilir.

Yirmi dördüncü Madde : Arzuhal Encümeni gelen arzuhalleri birer birer tetkik ve üç kısma taksim eder. Birincisi, vükelâ-yı devletten birine tebliğ olunmak icabeden; ikincisi, vükelâ-yı devletten birine tebliğiy'e beraber Hey'et-i Umumiyye tetkikine lüzum görünen; üçüncüsü, vükelâ-i devletden birine veyahut Heyet-i Umumiyyeye tebliğe şâyan olmayan arzuhallerdir. Bir adamın şahsından dolayı o'up da, ait olduğu memur-ini devlete veyahut o memurların mensup olduğu mercie evvelemirde müracaat etmediği tebeyyün eder ise, veraiği arzuhal kendisine reddolunur. Bir arzuhal hakkında ittihaz olunan karar, arzuhal numarasının derciyle ve tarihiyle tahriren sahibine bildirilir.

Yirmi beşinci Madde : Her hafta Arzuhal Encümenine kaç arzuhal vürüd eder ise, her birinin numarasını ve tarihini ve sahibinin isim ve şöhet ve meskenini ve hülâsa-i istidasını o encümence hâsil olan netice-i tetkikat ile esbâb-ı mucibe-i mücmelesini mübeyyin bir cedvel tanzim olunup bunların nüsha-i matbuası âzayı Hey'ete tevzi olunur. Encümence görülen lüzum üzerine ittihad-ı âra ile karar verildiği halde, bir arzuhal yalnız numarasını ve sahibinin isim ve şöhet ve meskeniyle, bir de netice-i tetkikatın cedvele derciyle iktifa caiz olur.

Yirmi altıncı Madde: Arzuhal Encümeni her hafta kendisine havale olunan arzuhaller hakkında icra eylediği tetkikatın netaicini mutazammın bir takrir tanzim eder ve bu takrir Heyet-i Umumiyyede kıraat-ı mevki-i müzakoreye konulan arzuhal hakkında ekseriyet-i âraya müracaat olur.

Yirmi yedinci Madde : Vükelâ-yı devletten bir zâta tebliğ olunan arzuhale dair nihayet on beş güne kadar cevap zuhur etmez ise, Reis tarafından batezkere te'yit ve ihtar olunur. İkinci ihtarın dahi cevabı gelmezse Bâb-ı Âliye bilmüracaat ol nezaretin ya bizzat nâzırı veyahut maiyet-i memurlarından biri dâvet olunur.

(ALTINCI FASIL)

(İsti'câi Kararı)

Yirmi sekizinci Madde : Bir kanun lâyihasının veya teklifi havi takririn Hey'ete hin-i îtasınca müsta'cel tutulmasını vükelâ-yı devletten biri veya teklif sahibi veyahut âza'yı Hey'etten bir diğeri tahriren talep edebilir. Bu talebi havi olan varakada esbâb-ı mucibe gösterilmek lâzım gelir.

Yirmi dokuzuncu Madde : Taleb-i tâ'cilin kabul ve âdem-i kabulünü Reis sual edip Hey'etçe tâ'cili kabul olunduğu halde, lâyihanın veya teklifin olduğu encümene ve ait olduğu encümen yoksa, derhal bir encümen teşkiliyle ana havalesine karar verilir. Ve işbu lâyiha veya teklif encümençe gayri müsta'cel olan umura takdim olunur.

Otuzuncu Madde : Tâ'cili karargir olan lâyiha ve teklifler Hey'ete geldikte yalnız bir defa müzakere olunur. Evvelimirde umum münderecatı üzerine müzakere cereyan edip ba'dehu madde be madde müzakeresine geçilip geçi memesini Reis sual eder. Maddelerin müzakeresine ibtidar olmasına Hey'et muvafakat etmezse, o lâyiha veya teklif red olunmuş olur. Aksi takdirde her maddenin bir bir müzakeresine devam olunur.

Otuz birinci Madde : İsti'câl süreti Hey'etçe reddo'lu olduğu halde lâyihanın veya teklifin müzakeresi ve kararı usul-ü âdiyeye tatbikan icra olunur.

Otuz ikinci Madde : Müzakere esnasında teklif olunan tâdilât ve ilâvâtın esbâb-ı mucibesi teklif sahibi tarafından mücmelen beyan olunur. Eğer vükelâyı devletten biri veyahut lâyihanın veya teklifin mazbatasının tanzimine nezaret eden zat talep ederse ait olduğu encümene havale edilir. Böyle bir talep vuku bu'madığı halde, tanzim-i mazbataya nezaret eden zât ana dair mütalâasını beyan eyledikten sonra Hey'etçe nazar-ı mütalâaya alınıp alınmamasına karar verilir ve verilen karar nazar-ı mütalâaya alınmasını müntiç ise, tetkik-i encümene tekrar havale olunur.

Otuz üçüncü Madde : Lâyihanın veya teklifin havi olduğu maddeler ekseriyet-i âra ile birer birer kabul olunduktan sonra, hey'et-i

mecmuası hakkında verilecek karardan evvel âzayı Hey'etten biri anın kabul veya reddini müeyyid mülâhazât-ı umumiyeye beyan edebilir. Yine karardan evvel lâyiha'nın veya tek'ifin tashih-i ibaresine lüzum görünür ise, icra olunmak üzere ait olduğu encümene iadesi caizdir. Bunu encümen talep eder ise, herhalde iade olunmak lâzım gelir. Encümene iadesi takdirinde, bilâtechir tashihât-ı lâzime icra ile lâyiha-ı müsahhaha Hey'ete îta olunur. Hey'etçe kıraat o'unduktan sonra lâyiha-i cedidenin yalnız ibaresi mevki-i müzakereye konulur.

(YEDİNCİ FASIL)

(İstihsâl-i Âranın Usul ve Kaidesi)

Otuz dördüncü Madde : Hey'etin müzakeresine havale olunan hususâtın ekseriyet-i âra ile kabul ve adem-i kabulü ya rey-i âlenî veya rey-i hafi ile olur. Rey-i âlenî işaret-i mahsusa veya tâ'yin-i esâmi ile olup, işaret-i mahsusa ayağa kalkmak veya elini yukarıya kaldırmaktır. Tâyin-i esâmi otuzyedinci maddede muharrer olduğu veçhile âzerlerinde isimleri matbu varakalarla rey vermektir. Rey-i hafi dahi otuz dokuzuncu maddede beyan olunduğu veçhile suret-i hafiyede îta-i rey eylemektir.

Otuz beşinci Madde: İşbu Nizamnamenin otuz altıncı maddesinin birinci fıkrası ile kırkyedinci maddesinde beyan olunan ahvalden mada cemî' hususatta Reis tarafından âra-i Hey'ete müracaatta beyan-ı rey mutlaka ayağa kalkmak veya elini yukarıya kaldırmak sureti ile icra olunur. Verilen kararın neticesinden hâsıl olan ekseriyet ve ekaliliyeti temyiz ve tâ'yine Reis ile kâtipler memurdur. Ekseriyetin husûl ve adem-i husûlünde iştibah vaki olduğuna hüküm ederler ise, bir kere daha o usul icra olunur. İkinci defasında evvelki neticeyi verir ise, tâyin-i esâmi ile rey-i âlenî istihsal edilir. Hiç kimse gerek birinci defa ile ikinci defanın arasında ve gerek ikinci defa ile tâ'yin-i esâmi usulünün icrası beyninde irâd-ı kelâma mezun olamaz.

Otuz altıncı Madde : Ta'yin-i esâmi usulünün icrası evvelâ otuz beşinci maddede de beyan olunduğu üzere, netice-i karar hakkında iki defa iştibah vukuunda, saniyen umur-u maliyeye ve hükûmetin muktezâ gördüğü mevadd-ı mühimmeye dair kanun lâyiha'arı hakkında la-

büddür. Hususât-ı saire hakkında dahi talep olunabilir. Esna-i müzakerâta Nizamname-i dâhili ahkâmına tevfik-i harekete dâveti mutazammın mesail ile âzayı Hey'etten birinin irad-ı kelâmından men'ine veya takbihine dair mevâd müstesnadır. Bunlar herhalde ayağa kalkmak veya elini yukarıya kaldırmak suretiyle karargir olmak lâzım gelir.

Otuz yedinci Madde : Tâ'yin-i esami usulünün icrası lâakal âzadan aşri mikdarının talebine mütevakıftır. Fakat ayağa kalkmak veya elini yukarıya kaldırmak suretinin neticesinde şüphe hâsıl olduğu halde tâ'yin-i esâmi usulünün icrası için âzayı Hey'etten ya'nız birinin talebi kâfidir. İşin lehine veya aleyhine tâ'yin-i esâmi ile rey verenlerin isimleri zabıt varakasına dercolunur.

Otuz sekizinci Madde : Tâ'yin-i esâmi usulü âza-i Hey'et yerli yerlerine oturmuş oldukları halde meclis hademesi rey sandığını gezdirip, âzadan herbiri üzerinde kendi ismi matbu iki nevi varakadan ya kabul mânasına olan beyaz varakayı veya adem-i kabul mânasına olan kırmızıyı kendine getirilen sandığın içine atmakla icra olunur. Bu muamele tamam oldukça, Reis tarafından hitam-ı muamelenin beyaniyle beraber sandığın getirilip Reisin masası üzerine vaz'olunması hademeye tenbih olunur. Sandığı kâtipler açıp içinde bulunan varakaları tâdad ve nev'ilerini başka başka zabt ettikten sonra neticesi Reis tarafından beyan edilir.

Otuz dokuzuncu Madde : Tâ'yin-i esâmi ile istihsâl-i âra olunacak olduğu halde, an'ın yerine rey-i hâfi usulünün icrasını talep eden olur ise, icrası Hey'etçe ekseriyet-i âra ile karara mütevakıftır. Rey-i hâfinin tâ'yin-i esâmi ile olan farkı şu kadardır ki; âza kendi isimlerini havi beyaz ve kırmızı varakalar yerine kendilerine verilen beyaz ve siyah yuvarlaklardan birini masanın üzerindeki rey sandığına ve ellerinde kalacak yuvarlağı tatbik sandığına atarlar. Beyaz yuvarlaklar kabul, siyah yuvarlaklar adem-i kabule işarettir. Rey sandığında bulunan yuvarlakları kâtipler huzur-u riyasetde mahsus bir tepsiye döküp beyaz ile siyahları tefrik ve alenen tâdâd eyledikten sonra tebeyün eden netice Reis tarafından beyan olunur.

Kırkıncı Madde : Gerek rey-i a'lenî, gerek rey-i hafi istihsâlî halinde reylerin tâ'dadına başlanmazdan evvel yoklama usulünün icrası teklif olunur ise, icrasına bilâmüzakere Hey'etçe ekseriyet'i âra ile ka-

rar verilir. Yoklama usu'ü âza-i mürettebenin esâmisi sırasıyla ve kâtiplerden biri mârifetiyle okunup hazır bulunanlar mevcut olduklarını beyan ettikçe ismi hizasına caize çekilmekten ibarettir.

Kırk birinci Madde : İşbu nizamnamede muharrer intihabâtın kâffesi gerek Hey'et-i Umumiyece ve gerek encümenlerce olsun, rey-i hafi usuliyle icra olunur. Hey'et-i Umumiyede vukubulan intihablar için âzadan herbiri rey varakasını yani tensip eylediği zatın veya zâtların ismini hâvi pusulayı bir açık zarf içinde olduğu halde masanın üzerindeki rey sandığına atar. Rey varakaları birkaç takıma taksim olunur. Hey'et-i Âyân kâtipleri huzur-u riyasetde birer birer açıp derûnunda muharrer esâmiyi subt-u defter eyledikten sonra neticesi Reis tarafından beyan olunur.

Kırk ikinci Madde : Bir teklifin müzakereye şâyan olup olmadığına Hey'etçe karar verilmesi her vakit talep olunabilir. Bu misillü talep vukuunda kabul ve adem-i kabul için âra-i Hey'ete müracaatla ekseriyetle karar verilir. Ancak mevadd-ı müsta'caleden değilse, ait olduğu encümenin mazbatası Hey'ete gelmedikçe bu talep caiz olamaz.

Kırk üçüncü Madde : Bir maddenin terkiyle diğer bir müzakereye geçilmek veya bir maddenin müzakeresi âhir bir madde müzakeresine takdim olunmak veya Nizamname-i Dâhiliye tevfiik-i hareket edilmek tekliflerinden biri vukubulduğu halde mevki müzakerede bulunan maddenin müzakeresinden sarf-ı nazarla, ibtida o teklif hakkında âra-yı Hey'ete müracaatla ekseriyetle karar verilir. Şu kadar ki, âzadan biri irâd-ı ke'âm etmekte ise, sözünü itmam etmedikçe diğeri tarafından o yolda teklif meydana konulamaz.

Kırk dördüncü Madde : Mevkii müzakerede bulunan madde hakkında tâdilât teklif olunmuş ise, ibtida bu tâdilât hakkında âra-i Hey'ete müracaat olunarak ekseriyetle karar verilir. Eğer kabul olunmazsa asıl madde için ekseriyete müracaat olunur.

Kırk beşinci Madde : Mevki-i müzakerede bulunan bir madde iki meseloyi hâvi bulunur ise, birbirinden tefrik ile ayrı ayrı ârayı Hey'ete müracaatla ekseriyetle karar verilmesi talep olduğu takdirde ifa-i müktezası zaruridir.

Kırk altıncı Madde: Kanun lâyihaları hakkında madde be madde ekseriyete müracaat olunur. Bütçe kanununa merbut cedveller hakkında fasıl be fasıl istihsâl-i rey edilir. Her bir kanun lâyihasının maddeleri birer birer ekseriyetle kabul veya red olunduktan sonra, hey'et-i mecmuası hakkında dahi âra-i Hey'ete müracaat olunarak ekseriyetle karar verilir.

Kırk yedinci Madde : Mürettep olan âzanın nisfından lâakal bir ziyade hâzır bulunmadıkça müzakereye beda' olunamaz. Kâffe-i müzakerât sülûsan ekseriyetle meşrut olmayan hususatta hâzır bulunan âzanın ekseriyet-i mutlakası ile karargir olur. İta-i rey zamanında dahi âza-yı mürettebenin nisfından lâakal bir ziyade mevcut olmak lâbüddür. Tesavi-i âra vukuunda Reisin reyi iki addedilir. Aded-i mürettebenin nisfından lâakal bir ziyade âza mevcut olup da âraya müracaat olundukta, ekseriyet-i mutlaka hâsıl olamazsa mevkii müzakere de bulunan maddenin kararı ertesi Meclise bırakılır.

Kırk sekizinci Madde : Kânun-u Esasının kırksekizinci maddesinde beyan olunduğu üzere, Hey'et-i Âyan âzasından birinin ittihamına ait teklifâtın kabulü âza-i mevcudenin sülûsan ekseriyetinin husulüne mütevakkıftır. Kanun-u Esasının tâ'diline dair bir teklif vukuunda Hey'et-i Âyanın âza-i mürettebesinin lâakal sülûsanı ittifak etmedikçe o teklif kabul olunamaz.

Kırk dokuzuncu Madde: Hey'et-i Umumiyyede her madde kabul veya red olundukça, Reis tarafından netice-i karar, «Hey'et ekseriyeti veya bilittifak kabul etti veyahud etmedi» deyu Hey'ete beyan olunur.

(SEKİZİNCİ FASIL)

(Hey'et-i Ayan Meclisi Müzarekâtının Suret-i Akdi)

Ellinci Madde : Yevm-i müzakerede Meclisi Reis küşat eder. Müzakerâtın idaresi ve Nizamnâme-i Dahilî ahkâmının halelden vikayesi ve nizam ve intizamın muhafazası Reise aittir.

Eli birinci Madde : Kâtipler meclis zabıtlarının tanzimine nezaret eder. Her meclisin ibtidasında kâtiplerden biri geçen meclisin

zabtnı kıraat eyler. Zabıt Hey'etçe kabul olunduktan sonra zabtnın vuku bu'duğu günde riyaset etmiş olan zât ile kâtiplerin biri o zabta imza eder.

Elli ikinci Madde: Ruzname-i müzakerede muharrer mevaddın müzakeresine başlanmazdan evvel Hey'ete tebliğ olunmak üzere verilmiş veya vürüd etmiş evrak var ise, Reis anları bildirir.

Elli üçüncü Madde: Hey'ete tebliğ olunacak evrak ise, ita olunur. Bu evrak Hey'etçe lüzum görünür ise tab'ettirilir.

Elli dördüncü Madde: Âzadan hiçbirisi Reisten ruhsat almadıkça irâd-ı kelâm edemez. Ruhsat alıp da irad-ı kelâm edecek âza, mahall-i mahsusâ çıkmak lâzım gelir. Reis tarafından me'zuniyet verilir ise, yerinde olduğu halde ayakta irâd-ı kelâm etmesi caiz olur.

Elli beşinci Madde: Âzadan irâd-ı kelâma ruhsat isteyenlerin esâmisini vukubulan talepleri sırasınca kâtipler bir varakaya kaydeder. Müzakere bir kanun lâyihası üzerine cereyan edecek ise, o lâyihaya dair ait olduğu Encümenin tanzim edeceği mazbata Reise ita olunmadıkça lehine ve aleyhine irâd-ı kelâm etmek üzere kimsenin ismi kaydolunamaz.

Elli altıncı Madde: Esna-i müzakerâtda irâd-ı kelâm etmek isteyenler kayıt sırasınca ve fakat biri lehine ve biri aleyhinde söz söylemek üzere bilmünavebe irâd-ı kelâm eder. Vükelâ-i devlet veya tevkil eyledikleri rüesa-i memurin ve mevki-i müzakerede bulunan kanun lâyihasının mazbatasını tanzime nezaret eden âza kayıt sırasına ittiba' ile mukayyed olmayıp esna-i müzakerede her ne zaman ister ise, irâd-ı kelâma me'zun olurlar. Vükelâ-i devlette veya tevkil eyledikleri rüesayı me'murinden biri kelâma hitam verdiği akibinde âzadan her kangısı irad-ı kelâm için ruhsat ister ise, verilir.

Elli yedinci Madde: Âzadan her kangısı mevzubahs olan mes'ele-den dolayı zâtına ait bir husus için irâd-ı kelâm etmek üzere ruhsat talep eder ise, istihsâl eder.

Elli sekizinci Madde: İrad-ı kelâm edenin sadeden çıkmaması şarttır. Çıkar ise Reis anı ihtar eder. Reis tarafından vukubulan ihtar hakkında irâd-ı kelâm için diğer âza ruhsat ister ise, verilemez.

Bir mukavele esnasında iki defa ihtar vukuundan sonra irâd-ı kelâm eden zât yine sadedden hariç söz söylemeğe devam eder ise, kendisinin o gün o madde hakkında irâd-ı kelâmdan memnuiyeti Reis tarafından Hey'ete teklif olunup keyfiyet müzakereye düşürülmeksizin ve tâyin-i esâmi veya rey-i hafiye müracaat olunmaksızın yalnız oturup kalkmak veya elini kaldırmak suretiyle rey verilerek karargir olur. Ancak bu suretle ekseriyet tahakkuk edip etmediği hakkında şüphe âriz olur ise, o zevat irâd-ı kelâmdan men' olunmaz.

Elli dokuzuncu Madde: Irâd-ı kelâm eden zâtın sözünü kesmek ve zâtiyete dokunur söz söylemek ve Meclisin nizam ve intizamına hâlel getirecek muamelede bulunmak kat'iyen memnu'dur.

Altmışınca Madde : Müzakerenin hitamını Reis beyan etmezden evvel Hey'ete müracaat eder. Müzakereye hitam verilmesinin aleyhine irâd-ı kelâm etmek isteyenler olur ise, yalnız anlara ruhsat verilebilir. Müzakereye hitam verilip verilememesi hakkında ekseriyet-i âraya müracaat olunup da, ekseriyet ne tarafta olduğundan dolayı Reis ve kâtiplerce şüphe âriz olur ise, bir kere daha âraya müracaat edilir ve yine hall-i ihtibah olunamaz ise, müzakereye devam olunur. Müzakereye hitam verilmesi, ekseriyetle karargir olduktan sonra mebus-u anlı olan maddenin lehine veya aleyhine irâd-ı kelâm etmek üzere kimseye ruhsat verilmeyip, ancak mes'elenin reye suret-i vaz'ı hakkında irâd-ı kelâm etmek isteyeneye ruhsat verilir.

Altmış birinci Madde: Hey'et-i Umumiyenin müzakerâtı gürültüyü müntiç olup da teskinine Reis muvaffak olamaz ise, ayağa kalkar. Eğer o hal devam eder ise, muvakkaten Meclise hitam vereceğini beyan eder. Yine iade-i intizam mümkün olmaz ise, bir saat müddetle müzakere-i umumiyyeyi ta'til eder. Bir saat müdurunda Reis tekrar Meclisi akteder ve gürültü teceddüt eder ise, ertesi günü içtima' edilmek üzere Meclisi ta'til eder.

Altmış ikinci Madde : Her meclisin hitamından evvel ertesi meclisin hangi gün ve saat kaçta başlayacağı ve ne müzakere olunacağı Hey'etçe kararlaştırıldıktan sonra meclise hitam verildiğini Reis beyan eder. Ertesi Meclisin vakt-i içtima' ile mevki-i müzakere kılınacak mevaddı mübeyyin bir Ruzname-i müzakerât tanzim olunup Hey'et-i Âyan dairesinin dahilinde münasip bir mahalle ta'lik olunur.

(DOKUZUNCU FASIL)

(Muhafaza-i Nizam ve İntizam)

Altmış üçüncü Madde : Âzadan her kangısı nizam ve intizama muhalif harekette bulunur veyahut işbu Nizamnamenin elli sekiz ve elli dokuzuncu maddelerinde muharrer harekâtdan biri ile veya aher surette nizam ve intizamı ihlâl eder ise, birinci defa ihtar olunur. İhtar muamelesi, muhalif-i nizam ve intizam hareket eden âzayı, isminin tasrihiyle Mec'isin nizam ve intizamına tevfik-i harekete dâvet etmekten ibarettir. İhtar Reise mahsustur. İrâd-ı kelâm etmekte olan âza ledelicab ihtar muamelesi görmesi üzerine arz-ı mutavaat edip tebriye-i zimmet etmek ister ise, ifade-i meram etmesi için kendisine ruhsat verilir. Âzâdan her kangısı irâd-ı kelâma mezun olmadığı halde söz söylemesi ile hakkında ihtar muamelesi icra olunur ise, tebriye-i zimmeti hitam-ı mecliste icra etmek üzere kendisine ruhsat verilir. Bu ruhsatın daha evvel îtası Reisin yed-i ihtiyarındadır. Tebriye-i zimmete dair söylenen sözleri Reis tebriye-i zmmete kâfi görmez ise, ihtarını ifa eder. O halde keyfiyet zabıt ceridesine kaydolunur.

Altmış dördüncü Madde: Âzadan biri bir mecliste iki defa ihtar muamelesini gördükten sonra üçüncü defa nizam ve intizama muhalif harekette bulunur ise, o gün hitam-ı meclise kadar irâd-ı kelâmdan memnu o'lması Reis tarafından Hey'ete teklif olup, Hey'etçe bu suretin kabul ve adem-i kabulü bilâmüzakere ayağa kalkmak veya el kaldırmak suretiyle rey verilerek karargir olur.

Altmış beşinci Madde: Âzadan herkim altmış dördüncü maddede muharrer olduğu veçhile irâd-ı kelâmdan memnu olduktan sonra yine tarik-ı vazife-i şinasiye avdet etmez, veya otuz gün müddet zarfında ayrı ayrı üç defa ihtar muamelesini görür veya Hey'et-i Umumiye'de bir gürültü çıkarır veya Meclise devam edilmemek için bir ittifak akdine önyak olur veya âzadan birkaç zâtı tahkir ve tehdit ey'ler ise, hakkında takbih muamelesine karar verilir. Takbih muamelesi muhalif-i nizam ve intizam hareket eden âza hakkında ihtar muamelesinin icrası ile harekât vakıası Hey'et tarafından takbih olunduğunun alenen kendisine beyanı ve bu halin meclisin zabıt ceridesine derci hususundan ibarettir.

Altmış altıncı Madde: Âzâdan her kim takbih muamelesini görüp de mütavaat göstermez veya Hey'et-i Umumiyyede bir veya birkaç zâtı muamelât-ı cebriye icrasına teşvik eder veya Hey'et-i Âyanın bir kısmına veya umumuna veyahut Reise veya Hey'et-i Meb'usana mucib-i hakaret bir şey yapar ise takbih ile beraber muvakkaten Meclisde bulunmamasına karar verilir.

Altmış yedinci Madde : Muvakkaten meclisde bulunmamak muamelesine mazhar olan âza derhal Hey'et-i Umumiyyeden çıkmağa mecbur ve andan sonraki meclislerden birbiri ardınca üç meclisde bulunmaktan memnudur.

Altmış sekizinci Madde : Gerek takbih ve gerek takbih ile beraber muvakkaten meclisde bulunmamak muamele'eri Reis tarafından vukubulacak teklif üzerine Hey'et-i umumiyyede bilâ müzakere ayağa kalkmak veya el kaldırmak suretiyle rey verilerek karar verilir. Hakkında böyle bir teklif vukubulan âzanın kabl-el karar ya bizzat veya rüfakasından birinin vasıtasıyla tebriye-i zimmete hakkı vardır. Gerek takbih, gerek takbih ile beraber muvakkaten meclisde bulunmamak muamelelerine dair Hey'etçe verilen karar zabıt ceridesinde musarrahan kaydolunur. Hey'et i Âyan dairesinin dahilinde âzadan biri bir cürüm veya cinayet işler ise, derhal müzakerâta muvakkaten hitam verilip Reis tarafından Hey'et-i Umumiyyede beyan-ı hal olunur. Reisin emri üzerine cürüm veya cinayet sahibi riyaset odasına celbolunup Hey'et-i Âyan'ın âzadan olan kâtipleri dahi hazır oldukları halde kendisinden istizâh-ı madde edilir. Anın üzerine bir takrir yazılıp icabına bakılmak üzere Makam-ı Sadarete gönderilir.

(ONU,NCU FASIL)

(Hey'et-i Âyanın inzibât-ı Dâhilisi)

Altmış dokuzuncu Madde : Hey'et-i Âyanın muhafaza-i emniyeti emrinde lâzım gelen takyidâtın icrası Reisin vezaif-i cümlesindedir.

Yetmişinci Madde : Hey'et-i Âyanın inzibât-ı dâhilisi Hey'et namına olarak Reis tarafından icra olunur.

Yetmiş birinci Madde : Hey'et-i Âyanın müzakerâtı alenî değildir. Âyanın müzakerâtına mahsus mahalle vükelânın ve yirminci maddede beyan olunduğu üzere gönderilecek memurinin ve dâvet olunacak Hey'et-i Meb'usan âzasının gayrı bir kimse bir sebeple dahil olmaz.

(ON BİRİNCİ FASIL)

(Hey'et-i Âyanın Hey'et-i Meb'usan ile Muamelât ve Münasebâtı)

Yetmiş ikinci Madde: Hey'et-i Meb'usandan Hey'et-i Âyan'a vürüd eden kanun lâyhalarının herbiri kat'iyen kabul olundukça Reis tarafından Makam-ı Sadarete takdim olunur.

Yetmiş üçüncü Madde : Bir kanun lâyihası tâdil olunmak üzere Hey'et-i Meb'usana iade olunup ta, talep olunan tâdilâtın ibaresini birlikte kararlaştırmak için Hey'et-i Âyandan dahi encümen tâyin olunması Hey'et-i Meb'usandan teklif olunduğu halde, mahsusen bir encümen tayin olunup, tâdilât-ı matlubenin ibaresi hakkında bir ittihad istihsâl eylemek ve hitam-ı müzakeratta beyinlerinde hâsıl olacak netice-i ittihadı tahriren Hey'ete beyan etmek vazifesi o encümene ihale olunur.

(MADDE-İ MAHSUSA)

Yetmiş dördüncü Madde : İşbu Nizamnâme ahkâmına tevfikân birinci defa nasp ve intihap olunacak olan Reisin ve Reis Vekili ile kâtiplerin müddet-i memuriyetleri bin iki yüz doksan üç senesi teşrin-i sanisi ibtidasına kadar olacaktır.

Fi 12 Ramazan, Sene 294 ve fi 8 Eylül, Sene 293.
(20 Eylül 1877) (*)

(Düstur, I. tertip, C. 4, sh. 20-35)

(*) Tasdik (İrade-i Sen'yye) tarihine işarettir.

HEY'ET-İ ÂYAN NİZAMNÂME-İ DAHİLİSİ

Fihrist

	Madde
BİRİNCİ FASIL: Reis ve Reis Vekilinin Memuriyeti ve Kâtiplerin İntihabı	1— 6
İKİNCİ FASIL: Encümenlerin Suret-i Teşikiliyle Vazife-i Memuriyetleri	7—11
ÜÇÜNCÜ FASIL: Kanun Lâyihalarıyla Tanzim veya Tâdil-i Kanun Teklifleri	12—14
DÖRDÜNCÜ FASIL: Kanun Lâyihalarının Hey'et-i Umumiyyede Usul-ü Müzakeresi	15—20
BEŞİNCİ FASIL: Hey'et-i Âyan'a Verilen Arzuhaller	21—27
ALTINCI FASIL : İsti'câl Kararı	28—33
YEDİNCİ FASIL : İstihsâl-i Âranın Usul ve Kaidesi	34—49
SEKİZİNCİ FASIL: Hey'et-i Âyan Meclis-i Müzakerâtının Suret-i Akdi	50—62
DOKUZUNCU FASIL : Muhafaza-i Nizam ve İntizam	63—68
ONUNCU FASIL : Hey'et-i Âyanın İnzibât-ı Dahilisi	69—71
ONBİRİNCİ FASIL: Hey'et-i Âyanın Hey'et-i Meb'usan ile Muamelât ve Münasebâtı	72—73
MADDE-İ MAHSUSA:	74